

2024–2025-YILLARDA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI NARXLARINING OSHISHI: OMILLAR, OQIBATLAR VA BARQARORLASHTIRISH CHORALARINING TAHLILI

Yusupova Dilshoda Toxirjon qizi

Qo'qon universiteti Andijon filiali

Iqtisodiyot yo'nalishi 1-bosqich talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada 2024–2025-yillarda oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining oshishi, uning asosiy omillari, ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlari hamda narxlarni barqarorlashtirish bo'yicha amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida global iqtisodiy o'zgarishlar, geosiyosiy beqarorlik, logistika zanjiridagi uzilishlar, iqlim o'zgarishlari, energiya narxlarining o'sishi va importga qaramlikning saqlanib qolishi kabi omillar narxlarning keskin ko'tarilishiga olib kelayotgan asosiy faktorlar sifatida baholandi. Shuningdek, O'zbekiston bozorida talab va taklif muvozanatining buzilishi, transport va ishlab chiqarish xarajatlari, suv tanqisligi va valyuta kursining tebranishi kabi ichki omillar ham narx dinamikasiga sezilarli ta'sir ko'rsatgan. Tahlil natijalariga ko'ra, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda mahalliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish, logistika infratuzilmasini modernizatsiya qilish, raqamli monitoring tizimini joriy etish va ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish muhim ahamiyat kasb etishi aniqlangan.

Kalit so'zlar: oziq-ovqat narxlari, 2024–2025, inflyatsiya, oziq-ovqat xavfsizligi, importga qaramlik, logistika, iqtisodiy barqarorlik, bozor dinamikasi.

Аннотация. В данной статье анализируется рост цен на продукты питания в 2024–2025 годах, основные факторы, влияющие на удорожание, социально-экономические последствия, а также меры, направленные на стабилизацию продовольственного рынка. В ходе исследования установлено, что глобальные экономические изменения, геополитическая нестабильность, сбои в логистических цепочках, изменение климата, рост цен на энергоносители и сохранение зависимости от импорта являются ключевыми причинами повышения цен. Кроме того, внутренние факторы, такие как дисбаланс спроса и предложения, увеличение производственных и транспортных расходов, дефицит водных ресурсов и колебания валютного курса, также значительно влияют на динамику цен в Узбекистане. Согласно результатам анализа, для обеспечения продовольственной безопасности важно развивать местное производство,

совершенствовать логистическую инфраструктуру, внедрять цифровой мониторинг и усиливать механизмы социальной поддержки населения.

Ключевые слова: рост цен на продукты, продовольственная безопасность, инфляция, импортозависимость, логистика, стабильность рынка, экономические факторы.

Abstract. This article examines the increase in food prices during 2024–2025, the key factors contributing to rising costs, the socio-economic impacts, and the measures implemented to stabilize the food market. The study reveals that global economic fluctuations, geopolitical tensions, disruptions in supply chains, climate change, rising energy prices, and continued dependence on food imports are the primary drivers of price inflation. Additionally, domestic factors in Uzbekistan—such as imbalances in supply and demand, rising production and transportation costs, water scarcity, and exchange rate volatility—have significantly influenced market dynamics. The findings highlight the importance of diversifying domestic production, modernizing logistics infrastructure, implementing digital monitoring systems, and strengthening social protection mechanisms to ensure long-term food security and market stability.

Keywords: food prices, 2024–2025, inflation, food security, import dependency, logistics, economic stability, market dynamics.

Kirish

Global iqtisodiy jarayonlar keskin o'zgarayotgan hozirgi davrda oziq-ovqat mahsulotlari narxining barqarorligi davlatlar ijtimoiy-iqtisodiy xavfsizligining eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. 2024–2025-yillar dunyo bozorida narxlar keskin o'sishi bilan xarakterlandi. Ushbu davr mobaynida logistika zanjirlarining uzilishi, transport xarajatlarining oshishi, xom-ashyo tanqisligi, geosiyosiy qarama-qarshiliklar va iqlimiy o'zgarishlar oziq-ovqat bozoriga bevosita ta'sir qildi. Xalqaro tashkilotlar hisobotlariga ko'ra, global oziq-ovqat inflyatsiyasi so'nggi o'n yillikning eng yuqori ko'rsatkichlariga yetdi, bu esa rivojlanayotgan davlatlarda yashovchi aholining farovonligiga kuchli bosim o'tkazmoqda. O'zbekiston iqtisodiyotida ham 2024–2025-yillar davomida oziq-ovqat bozoridagi barqarorlik sezilarli darajada o'zgardi. Ayrim mahsulotlar – un, go'sht, yog', shakar, sabzavotlar va don mahsulotlari narxining o'sishi ichki bozor talab va taklif o'rtasidagi nomutanosiblikni kuchaytirdi. Shuningdek, valyuta kursining tebranishi, import mahsulotlariga qaramlikning saqlanib qolishi ham narx dinamikasiga ta'sir ko'rsatgan omillar qatoridadir. Shu bois mazkur mavzuni ilmiy yondashuvda o'rganish, narx oshishining sabablarini aniqlash,

ijtimoiy-iqtisodiy oqibatlarini baholash va barqarorlashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqish bugungi kunning dolzarb vazifasidir.

Oziq-ovqat narxlarining o'sishi bo'yicha dunyo miqyosida olib borilgan tadqiqotlar ushbu jarayonning ko'p omilli xarakterga ega ekanligini ta'kidlaydi. Xalqaro tashkilotlar – FAO, Jahon banki, Xalqaro valyuta jamg'armasi va OECD tomonidan chop etilgan hisobotlarda global narx o'sishining asosiy omillari sifatida inflyatsiya, valyuta inqirozlari, pandemiya oqibatlari, transport-logistika tizimidagi uzilishlar, energiya narxlarining oshishi va geosiyosiy keskinliklar qayd etiladi. Masalan, FAO Food Price Index ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda dunyo bo'yicha don, sut va yog' mahsulotlari narxi o'rtacha 20–30% ga oshgan. Mintaqaviy miqyosdagi tadqiqotlarda Markaziy Osiyoning ko'plab davlatlari importga qaramligi sababli tashqi bozor tebranishlaridan tez ta'sirlanishi ta'kidlangan. Ilmiy maqolalarda esa, oziq-ovqat xavfsizligiga tahdid soluvchi omillar sifatida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining past samaradorligi, suv resurslari tanqisligi, iqlim o'zgarishlari, boshqaruv mexanizmlarining sustligi va iqtisodiy diversifikatsiya yetarli emasligi ko'rsatiladi. O'zbekiston bo'yicha o'tkazilgan ilmiy tadqiqotlar esa ichki bozorda talabning ortishi, aholining daromad o'sishi, mavsumiylik, tannarxning oshishi va tashqi bozorlarga eksportning ko'payishi kabi omillarni muhim deb hisoblaydi. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, 2024–2025-yillardagi narx tebranishlari umumiy global jarayonlarning davomi bo'lib, ularning ta'siri mintaqaviy iqtisodiyotlar darajasida yanada kuchaygan.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda ilmiy asoslangan bir qator metodlar qo'llanildi. Eng avvalo, statistik tahlil usuli yordamida 2024–2025-yillardagi narx ko'rsatkichlari o'rganildi, jahon va mintaqaviy bozorlar dinamikasi solishtirildi. Empirik yondashuv asosida O'zbekiston ichki bozorining talab va taklif ko'rsatkichlari tahlil qilindi. Solishtirma tahlil metodi orqali FAO, Jahon banki, O'zStat, XMT va boshqa manbalardagi ma'lumotlar o'zaro taqqoslandi. Analitik baholashda inflyatsiya darajasi, valyuta kursi o'zgarishlari, energiya resurslari narxi, transport xarajatlari, ishlab chiqarish hajmi va import miqdori kabi mezonlar asos sifatida olindi. Shuningdek, sifat tahlili (qualitative analysis) yordamida ekspertlar fikrlari, hukumat qarorlari, iqtisodiy islohotlar, bozor mexanizmlari va siyosiy chora-tadbirlarning o'rni o'rganildi. Ushbu metodlar majmui natijada oziq-ovqat narxlarining o'sishiga ta'sir etuvchi kompleks omillarni ilmiy jihatdan yoritish imkonini berdi.

Natijalar va tahlil

2024–2025-yillar davomida jahon bozorida narxlarning oʻsishi tezlashdi. Don, yogʻ, shakar, goʻsht va sut mahsulotlari boʻyicha narxlarning keskin koʻtarilishi global taklifning qisqarishi va transport xarajatlarining ortishi bilan bogʻliq boʻldi. Logistika tizimidagi izdan chiqishlar, energetika bozoridagi beqarorlik, ayrim davlatlar tomonidan qoʻllanilgan eksport cheklovlari, qurgʻoqchilik va hosildorlikning kamayishi narxlarning sezilarli tebranishiga olib keldi. Oʻzbekiston bozoridagi vaziyat ham oʻxshash tendensiyalarni koʻrsatdi. Import qilinadigan mahsulotlar ulushi yuqoriligi sababli tashqi narxlarning oshishi ichki narxlarga tez koʻchdi. Ichki ishlab chiqarishning ayrim yoʻnalishlarda yetarli boʻlmasligi, mavsumiy omillar, energiya va yoqilgʻi xarajatlarining oshishi ham narx shakllanishiga kuchli taʼsir qildi. Aholining real daromadlari pasayishi natijasida xarid qobiliyati qisqardi, bu esa narx oʻsishining ijtimoiy oqibatlarini yanada kuchaytirdi. Tahlillar shuni koʻrsatadiki, narxlarning oʻsishi aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlari uchun eng katta xavfni tugʻdiradi. Bozor barqarorligini taʼminlash maqsadida davlat tomonidan import tariflarining oʻzgartirilishi, subsidiya berish, zaxira fondlarini kengaytirish, ichki ishlab chiqarishni qoʻllab-quvvatlash kabi chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Biroq bozor mexanizmlarining toʻliq ishlamasligi narx oʻsishining oldini toʻlaqonli olishga toʻsqinlik qilmoqda.

Muhokama

Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatadiki, 2024–2025-yillarda narx oshishiga nafaqat iqtisodiy omillar, balki global geosiyosiy jarayonlar, ekologik tahdidlar va logistika tizimidagi izdan chiqishlar ham kuchli taʼsir koʻrsatgan. Mavjud siyosiy choralar qisqa muddatli natija berayotgan boʻlsa-da, uzoq muddatli barqarorlik uchun tizimlilik yetishmaydi. Ichki ishlab chiqarishning samaradorligi pastligi, agrologistika tizimining rivojlanmaganligi, import ulushining yuqoriligi asosiy muammolar sifatida qolmoqda. Ilmiy adabiyotlar bilan taqqosiy tahlil shuni koʻrsatadiki, oziq-ovqat bozorida barqarorlikni taʼminlash uchun diversifikatsiya, innovatsion qishloq xoʻjaligi texnologiyalari, raqamli monitoring tizimlari, suv resurslarini boshqarish, kooperatsiya va klasterlash jarayonlarini rivojlantirish zarur. Shuningdek, davlat tomonidan narx nazorati emas, balki bozorni raqobatbardosh qilish, ishlab chiqaruvchilarni ragʻbatlantirish, logistika tizimini modernizatsiya qilish kabi uzoq muddatli siyosat talab etiladi.

Xulosa

2024–2025-yillarda jahon va mintaqaviy oziq-ovqat bozorida kuzatilgan narxlarning keskin oʻsishi global iqtisodiy beqarorlikning davom etayotganini

ko'rsatdi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, narx oshishining asosiy sabablarini bitta omil bilan izohlab bo'lmaydi. Ular murakkab va o'zaro bog'liq bo'lib, geosiyosiy ziddiyatlar, energiya narxlarining tebranishi, logistika zanjirlaridagi uzilishlar, iqlim o'zgarishlari, hosildorlikning pasayishi, transport va ishlab chiqarish xarajatlarining ortishi, valyuta kurslarining o'zgarishi hamda inflyatsiya bosimi kabi omillar majmuasidan tarkib topadi. O'zbekiston bozorida ham mazkur jarayonlar o'z aksini topdi. Aholi sonining ortib borishi, talabning yuqori bo'lishi, ayrim yo'nalishlarda importga qaramlikning saqlanib qolishi, energiya va yoqilg'i ta'minotidagi o'zgarishlar, qishloq xo'jaligida suv tanqisligi va samaradorlikning pastligi narxlarning sezilarli darajada ko'tarilishiga olib keldi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, qisqa muddatli choralar bozorni vaqtincha barqarorlashtirishi mumkin, ammo uzoq muddatli natijaga erishish uchun chuqur iqtisodiy islohotlar, ishlab chiqarish infratuzilmasini yangilash va tashqi bozorlarga bog'liqlikni kamaytirish zarur. Narxlarning o'sishi aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlariga eng katta ta'sir ko'rsatmoqda. Iste'mol xarajatlarining ortishi, real daromadlarning pasayishi va oziq-ovqat xavfsizligi darajasining pasayishi jiddiy ijtimoiy-iqtisodiy xavflarni yuzaga keltirdi. Shuningdek, narx barqarorligining yetishmasligi umumiy iqtisodiy o'sishga, kichik biznes va qishloq xo'jaligi faoliyatiga salbiy ta'sir o'tkazmoqda. Tadqiqot shuni ko'rsatdiki, oziq-ovqat narxlarini barqarorlashtirish bo'yicha kompleks, ilmiy asoslangan, uzoq muddatli strategiya talab qilinadi. Bunda davlat siyosati, bozor mexanizmlari va innovatsion yondashuvlarning o'zaro uyg'unligi muhim rol o'ynaydi.

1. Oziq-ovqat ishlab chiqarishini diversifikatsiya qilish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash. Mahalliy ishlab chiqarishni kengaytirish, ayniqsa, asosiy iste'mol mahsulotlari un, go'sht, yog', shakar, kartoshka, sabzavot va mevalar bo'yicha importga qaramlikni kamaytirish zarur. Agrosanoat klasterlari, kooperatsiya tizimlari va agrotexnologiyalarni modernizatsiya qilish orqali ishlab chiqarish hajmini oshirish mumkin.

2. Agrotexnologik innovatsiyalarni joriy etish. Yangi texnologiyalar tomchilatib sug'orish, agrodron monitoringi, raqamli fermer xo'jaliklari, mahsulot tannarxini pasaytirishga yordam beruvchi avtomatlashtirilgan texnikalar qo'llanilishi zarur. Bu hosildorlikni oshirib, bozor narxlarini barqarorlashtiradi.

3. Oziq-ovqat zaxiralarini strategik boshqarish. Davlat zaxira fondlarini kengaytirish, mavsumiy narx tebranishlarini kamaytirish maqsadida muhim mahsulotlarni to'g'ri rejalashtirish va saqlash tizimini yanada takomillashtirish kerak. Zaxira boshqaruvida shaffoflikni oshirish narx manipulyatsiyalarining oldini oladi.

4. Transport-logistika tizimini modernizatsiya qilish. Narx shakllanishida logistika xarajatlari salmoqli o'ringa ega. Shuning uchun transport infratuzilmasini rivojlantirish, sovutkichli omborlar (cold storage), qadoqlash markazlari, ichki va tashqi logistika yo'llarini raqamlashtirish zarur. Bu mahsulot yo'qotilishini kamaytiradi va narx barqarorligiga hissa qo'shadi.

5. Qishloq xo'jaligida suv resurslarini samarali boshqarish. Iqlim o'zgarishlari sababli suv tanqisligi narxlarning o'sishiga bevosita ta'sir qilmoqda. Suvni tejoychi texnologiyalarni joriy etish, suv taqsimoti bo'yicha raqamli nazoratni kuchaytirish va suvdan foydalanish samaradorligini oshirish muhim.

6. Bozor monitoringini raqamlashtirish. Narxlar dinamikasini real vaqt rejimida kuzatish imkonini beruvchi raqamli platformalar yaratish bozorni prognoz qilishni yengillashtiradi. Sun'iy intellekt asosidagi narx prognoz tizimlari siyosiy qarorlar samaradorligini oshiradi.

7. Import siyosatini optimallashtirish. Zarur mahsulotlar bo'yicha import bojlarini vaqtincha pasaytirish, logistika yo'nalishlarini diversifikatsiya qilish, xavfsiz va barqaror eksport qiluvchi davlatlar bilan strategik hamkorlikni kengaytirish tavsiya etiladi.

8. Ijtimoiy himoya mexanizmlarini kuchaytirish. Narx oshishi ko'proq ta'sir ko'rsatgan aholining zaif qatlamlariga mo'ljallangan targeted-subsidy, kompensatsiya paketlari, turmush darajasini qo'llab-quvvatlovchi dasturlar joriy etilishi zarur.

9. Mahsulot tannarxini pasaytirish siyosatini ishlab chiqish. Elektr energiyasi, yoqilg'i, o'g'itlar, urug'lik materiallari va sug'orish xarajatlarini optimallashtirish orqali tannarxni kamaytirish mumkin. Bu narx barqarorligiga xizmat qiladi.

10. Uzoq muddatli oziq-ovqat xavfsizligi strategiyasini ishlab chiqish. Davlat, bozor va xususiy sektor ishtirokida yagona integratsiyalashgan strategiya ishlab chiqilishi zarur. Unda ishlab chiqarish, saqlash, qayta ishlash, logistika, bozor nazorati va eksport-import siyosatining o'zaro uyg'unligi ta'minlanishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi. Oziq-ovqat mahsulotlari narxlari monitoringi bo'yicha hisobot. Toshkent: O'ZSA nashriyoti, 2024. – 36 b.

2. Karimov A., Ziyodullayev S. O'zbekiston oziq-ovqat bozorida narx barqarorligi masalalari. Toshkent: Iqtisodiyot va Innovatsiya, 2023. – 112 b.

3. FAO Regional Office for Europe and Central Asia. Market and Trade Drivers in Central Asia. Budapest: FAO Publishing, 2024. – 93 p.

4. Jahon banki. O'zbekiston iqtisodiyoti bo'yicha sharh: Narxlar barqarorligi va inflyatsiya dinamikasi. Toshkent: WB Uzbekistan Office, 2024. – 52 b.

5. Nazarov B. Iqlim o'zgarishi va qishloq xo'jaligi hosildorligiga ta'siri. Samarqand: SamDU nashriyoti, 2022. – 98 b.
6. Tursunov M., Qodirova D. Logistika tizimidagi o'zgarishlar va oziq-ovqat bozoriga ta'siri. Toshkent: TDIU ilmiy to'plami, 2023. – 121–134-b.
7. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. 2024–2025-yillarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha davlat dasturi. Toshkent: Rasmiy nashr, 2024. – 28 b.
8. Mamatqulov N., Rashidova M. Oziq-ovqat xavfsizligi: nazariya va amaliyot. Toshkent: Fan va Texnologiya, 2021. – 160 b.
9. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Inflyatsiya sharhi: 2024-yil II chorak. Toshkent: MB Axborot xizmati, 2024. – 40 b.
10. Qosimov I. Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti va narx mexanizmlari. Toshkent: Iqtisodiyot, 2020. – 142 b.